

“BIZKAIA” IZENA LENENGOZ

Aspaldion nabil Armando Besga Marroquin Deustu ko irakasleak idatzi dauzan liburuak irakurten. Lenengoaren idazpurua “Domuit vascones” da eta bigarrenarena “Astures et vascones”, errialde euskaldunak eta Asturias´eko Erreïñua, Euskalerrria VIII eta X gizaldien artean.”

Liburu oneik jakitun batek idatziak dira eta jakingarri asko ta zeatzak dakarrez, baiña igarten jako idazleari ez dala abertzaleen laguna. Aitatzen dauzan idazle euskaldun guztiak, Mañarikua esaterako, edo Estornes Lasa, beti izten dauz egoera txarrean.

Euskaldunak Asturias´tarren erreïñuaren menpean egon zirala baieztatzeko alegin guztiak egiten dauz. Eta, bear ba´da ori orrelan izango zan, baiña nire ustez gutzat garrantzitsua ez da noren menpean eta noz egon garan jakitea, ori baiño garrantzi aundiagoko gauzea da, guk beti geure nortasuna zaindu dogula jakitea, eta ori argi agertzen da.

Kantabriatarrak erri bat ziran, baiña edestian galdu egin da erri ori. Ez orrelan Euskalerrria, emen gagoz, munduko errien artean bizi-bizi.

Ba-daukaguz gure edestian, kondaira lez bai beintzat, Asturias´tarraz izandako gudaldiak. Gogoratu, esaterako, Arrigorriaga´ko gudaldia eta ortik sortua izan leiteken Zugatz Maillatua´ren esangurea. Edo ni aspaldion asko arduratzen nauan Fruniz´ko Fortunio´k Asturias´tarren aurka Bakio´n izan eban gudaldia. Kondaira oneik euren sustraia dauke, zalantza barik. Or beti agertzen da Euskalerrria aurka eta burrukalaria, irabazle gaiñera, baiña Bizkaia Asturias´tarren menpean egon zala, ango erreïñuaren zati bat izan zala, ori ez dogu sarritan entzun. Egia ete da? Baietz dirudi, baiña geure nortasuna ez gendun galdu eta Naparroa´ko Erregeen menpera igaro ginduezan. Gero Gaztelakoen menpera.

Orain euskerara itzuliko dodan idatz-zati au, Asturias´eko III Alfontso erregeak idatzia da eta bere aurretiko erregea izan zan I Alfontso´ren egiteak gogoratzen dauz. Or agertzen da “Bizkaia” izena lenengoz.

“Fabila il zanean erri osoak Alfontso aukeratu eban. Eta onek, Jainkoaren eskarrez, errege-makilla artu eban. Are-rioen arrokeria beti zapaldu eban eta beronen gudarostea aurrera eroanez, Fruela anaia lagun ebal, gudaren bidez uri asko artu ebazan: Lugo, Tuy, Oporto, Anegia, Braga uriburu, Biseo, Txabes, Ledesma, Salamanka, Numanzia orain Zamora deritxona, Abila, Astorga, Leon, Simankas, Saldaña, Amaia, Segobia, Osma, Sepulbeda, Argantza, Koruña, Mabe, Oka, Miranda, Rebenga, Karbonarika, Abeika, Zenizero, eta Alesanko eta gazteluak euren uri ta erri ta guzti, beren ezpateagaz arabiarrek il eta kristiñauak beragaz bere aberrira eroan ebazan.

Aldi onetan erritarrez ornidu ziran Asturias, Primorias, Liebana, Transmiera, Sopuerta, Karrantza, orain Gaztela deritxen Bardualiak, eta Galitzia´ren itxas-aldea, jakaña dalako Araba, Bizkaia, Aizone, eta Orduña euren erritarren eskuetan izan dirala beti, baita Iruña, (Degio) eta Berrueza be.

Gizon aundia izan zan au, Jainkoak eta guztiak maite ebena. Basilika asko egin ebazan. Amazortzi urte iraun eban bere errege-aurkian. Eta bakez il zan. Eta ezin isildu neike benetan jazo zala dakidan mirari bat. Azken arnasa emon ebanean, gau illuna isillean egoala, eta jauregikoak bere gorpua zaintzen eben artean, bat-batean, aingeru abeslarien abotsa entzun zan aize guztien artean:”Orra or zelan doan gizon zuzena eta ez da iñor orretaz arduratzen, orrelan joaten dira gizon zuzenak eta iñor ez da biotzez konturatzen. Okerkerien artetik alboratua izan da zuzena eta onen illobia bakezkoa izango da.” Jakin egizue au egia dala eta ez egizue artu ipuin lez, orrelan izan ez ba´litz naiago izango neban isillik egotea guzurak esatea baiño.”

Garrantzi aundiko agiria benetan au. Geien aztertua izan dan agiria.

Aitatu daiguzan gairik arrigarrienak.

Eskuratu ebazan eta bere erreïñua ziran urien artean, ezagunak doguz geienak, baiña batzuk gugaz artu-emon geiago dauke, esaterako, Oka edo Miranda. Beste uri batzuk erritarrez ornidu ebazala diño. Ez ete dau esan gura erri-erakundea emon eutsela? Onein artean daukaguz Sopuerta ta Karrantza, orduan ez ziran Bizkaia.

Barduliai Gaztela deritxela diño. Oraindiño ez dira agertzen euskaldun lez. Baiña gero dator ulergaitxa dan esaldi bat: Araba, Bizkaia, Aizone eta Orduña beti izan dirala bertako erritarren esku diño. Aizona, geienak diñoenez, gaurko Aiala da. Ez da errez ulertzekoa “beti erritarren esku izan dirala” diñoanean zer esan nai dauan. Antza dagoenez, bere erreïñukoak izan arren, euren eskubideak daukezala. Baiña gutzat garrantzi aundiko gauzea da, Bizkaia izena ortxe agertzen dalako lenengoz eta bere erreïñuko zatia dala.

Zein Bizkai ete da aitatzen dauana? Ez Durango-aldea, ez gaurko Enkarterria... orduan Bizkai-barrua da, ”nuklear” esaten jakona, Nerbion ibaitik sortalderantz dagoana. Len aitatu dauz Subporta ta Karrantia, antza daukanetik, Kantabria´tik urrago Bizkaia´tik baiño.

Amaitzeko, Asturiastarrakaz izandako artu-emonak ulertzeko, ez dogu aitzu bear ba-dagozela andik etorriak izan daitekezan amazapi leio Bizkaia´ko baseleizetan, erromanikuaren aurrekoak diranak. Oneik zer-ikusia dauke Asturias´eko eder-lanakaz eta VIII gizaldikoak dira. Bi dagoz Mungia´n eta bat Larrabetzu´ko Salbatzaillearen baseleizan, beste amalauak Bizkaia´n eta bat bera be ez dago Gipuzkoa´n. Orrek be adierazten dau Bizkaia´ren eta Asturias´en artean artu-emon bereziak izan dirala. Gura neuke jakin zer esan nai dauan Fruniz´ko eleizan gaur ur bedeinkatu-ontzi lez dagoan kapitel bereizi batek: Aurrean aurpegi bat eta alboetan belarriak dituala. Eskematikua da irudia eta aldi orretakoa edo lenagokoa dirudi. Zer ete da edo nondik etorria?

OLAZAR´tar Martin´ek